

INTRODUCTIO

1. De Iulio Ruggieri nuntio

Vitam Iulii Ruggieri accuratius enarrare volenti non paucae obstant difficultates. Nomen quidem huius nuntii in multis fontibus et opusculis typis editis non raro inveniri potest, sed tamen in lucubrationibus, quae de munere eius in Polonia expleto tractant, frequentius occurrere videtur¹.

Iulius Ruggieri (Rogerius, Rugerius) ex Regio in Aemilia, Italiae septentrionalis provincia, originem duxit. Annus et dies, quo natus erat, ignoratur. Verisimillimum est eum cum clarissima illa et antiqua Rogeriorum gente, quae in regione ista sedem et domicilium habuit, consanguinitatis vinculis iunctum fuisse. Quae quidem gens eo imprimis facile gloriari poterat, quod ad colenda litterarum studia, ad divulgandam doctrinam, ad artem denique typographicam in provincia sua et tota Italia diffundendam multum contulit².

Ruggieri fuit homo multis animi et ingenii virtutibus ornatissimus, quarum crebram mentionem in epistulis etiam hic publicatis notare possumus³. Fuit etiam non vulgari bonarum litterarum scientia et eruditione theologica non contemnenda praeditus⁴. Desiderio autem studio theologiae se totum dedendi semper, etiam cum in Polonia officio nuntii fungeretur, firmiter tenebatur⁵.

Quas supra memoravimus ingenii et animi dotes haud dubie effecerunt, ut Ruggieri mox in curia pontificia versari coepisset et numero Sedis Apostolicae servitorum cooptatus sit breviter ante 21 IV a. 1553, cum summus pontifex Iulius III "Iulio Rogerio, clerico Regiensi", abbatiam Benedictinorum S. Angeli, Lamulis in Ducatu Urbinatensi sitam, contulit⁶. Ex quo tempore eum saepe sub nomine abbatis Lamularum in documentis occurrere videmus.

---

¹ Plura quam alibi de vita et opera Iulii Ruggieri reperire possumus in Angeli Mercati commentario: *Reggio-Emilia nel servizio diplomatico della Santa Sede*, Modena 1948.

² Mercati, p. 11-13. Consanguinitatis vincula Iulii Ruggieri accuratius stabilire et vitam eius penitus explorare iam pridem conatus est Iosephus Garampi. Quod litterae Ioannis Chrysostomi Trombelli, 21 V 1777 ad eum datae, clare demonstrant. Vide AV, F. Garampi 23, in "primo sbozzo", post f. 68a.

³ Cui testimonio sunt etiam epistulae novum nuntium commendantes. Vide N. 5, 9.

⁴ Vide N. 9.

⁵ Vide N. 55.

⁶ Abbatia haec vacabat, postquam card. Hercules Gonzaga ei renuntiavit. Vide Mercati, p. 13.

Eo ipso temporis spatio philosophiae et theologiae studiis (in Universitate studiorum Urbis aut in Collegio Romano) operam dedisse videtur, quae obtento gradu "artium et theologiae doctoris" absolvit. Huiusmodi enim titulo in litteris a. 1564 scriptis cardinalis Sanctae Romanae Ecclesiae camerarius, Vitellotius Vitelli, eum alloquitur⁷.

Tunc quoque procul dubio amicitiam instituit cum Gulielmo Sirleto, eximio theologiae et litterarum studioso, Bibliothecae Vaticanae custode, cum quo ei, etiam cum in Polonia morabatur, epistularum commercium intercedebat.

Iam saltem initio a. 1561 abbas Lamularum collegio protonotariorum apostolicorum ascriptus est. Hoc enim titulo insignitus mense Iulio a. 1561 Hippolytum II Atestinum (d'Este) legatum in Galliam missum comitabatur⁸.

Cum ex itinere illo Romam revertisset, verisimiliter Bibliothecae Vaticanae sodalibus cooptatus, studiis theologiae operam dabat. Die autem 5 IX a. 1564 "ad recipiendum testimonia super sufficientia promovendorum" a cardinali camerario Vitelli est designatus⁹.

Ruggieri nuntius apostolicus in Polonia primum mense Iulio vel Augusto a. 1565 a Pio IV papa nominatus est. De qua tamen nominatione vagas solum et incertas habemus notitias¹⁰. Quod quidem consilio et hortatu cardinalium Gulielmi Sirleto et Ioannis Morone factum est¹¹, nam aliter hac de re sentiebant cardinales Stanislaus Hosius et Ioannes Franciscus Commendone, qui ad hoc munus promovendum proponebant Ioannem Antonium Facchinetti, episcopum Neocastrensem, postea Innocentium IX pontificem maximum¹².

Ad nostros usque dies servatum est conceptum instructionis, quae tunc ad usum Iulii Ruggieri, legationem Poloniam obituri, verisimiliter a

---

⁷ Mercati, p. 13-14.

⁸ In litteris 23 I 1563 card. Gulielmus Sirleto ad card. Hieronymum Seripando scribebat Iulium Ruggieri, card. Hippolytum d'Este in Galliam comitantem, magnam Gallorum curiositatem animadvertisse erga Stanislaus Hosii "Confessionem catholicae fidei" et cardinalis Poloni summum studium in debellandis haeresibus in Polonia magni fecisse. Vide H. D. Wojtyška, *Hozjusz w oczach współczesnych* [De Hosio quid homines sui temporis senserint], "Studia Warmińskie", 16 (1979), p. 137.

⁹ Mercati, p. 14.

¹⁰ Breve hanc nominationem continens et alia ad eam pertinentia servantur in AV, Arm. 42, ms. 23, sunt tamen prorsus deleta. Nominationis Iulii Ruggieri mentionem legimus in litteris card. Ioannis Commendone ad card. Stanislaus Hosium, 25 IX 1565 datis, in quibus, praeter alias nominationes pontificias, nomen etiam adducitur protonotarii "Rugeri". Commendone scribit praeterea se inde a pontificatu Iulii III eius notitiam habere, animi eius virtutes laudat, difficillimum autem eius in Polonia officium in eo constiturum esse affirmat, ut episcopos inter se discordes ad unitatem et concordiam adducat. Vide Szorc, p. 455-456.

¹¹ Glemma INR, p. 265.

¹² Cfr. epistulas Ioannis A. Caligari ad card. Ioannem F. Commendone, 19 XII 1565 et 26 I 1566 datas, in AV, Lett. Principi 23 f. 137r-138v, 185r-187v.

cardinali Ioanne Francisco Commendone apparata est¹³. Rebus omnibus ad profectionem necessariis comparatis, summa 500 ducatorum a cardinali Francisco Gonzaga mutuata¹⁴, rerum suarum curatore vel agente, quem vocant, Romae Georgio Angoscioli nominato¹⁵, recens nominatus nuntius die 29 XI a. 1565 Urbe tandem discessit et iter in Poloniam ingressus est¹⁶. Quod inter alias civitates per Ferrariam etiam eum ducebat, ubi per aliquot dies, procul dubio apud consanguineum suum, Bonifatium Ruggieri, subsistere cogitabat¹⁷. Unde 9 XII ad cardinalem Carolum Borromeum litteras misit, quibus eum certiore reddere se 12 XII inceptum iter pergere intendere¹⁸.

Ferrariae etiam ei nuntiatum est de morte Pii IV, qui 9 XII a. 1565 diem suum obivit. Qua re missio eius in Poloniam per se revocabatur. Propterea iter suum ad tempus interrumpere et futuri pontificis hac in parte sententiam exspectare cogebatur¹⁹. Die 7 I a. 1566 ad Petri cathedram electus est Michael Ghislieri, qui nomen sibi assumpsit Pii V. Iam postridie eius diei celebratum est consistorium, cui interfuerunt cardinales Ioannes Morone, Alexander Farnese, Carolus Borromeus et Zacharias Delfino. In quo summus pontifex virtutes eximiasque animi dotes futuri nuntii, a praedecessore suo nominati, vehementer collaudavit et electionem eius libenter confirmavit²⁰.

Cardinales vero, recens electi pontificis mandatu, instructionem ad usum nuntii in Poloniam mittendi apparandam curaverunt²¹, quae 22 I 1566 a cardinalibus in aedibus Ioannis Morone congregatis confirmata et approbata est²². Interea Ruggieri, postquam electionem suam a cardinalibus confirmatam intellexerat, futuram legationem suam in Polonia obeundam accurate praeparare non desinebat²³. Itaque iam Idibus Martiis eius-

¹³ Vide N. 2. Ruggieri de rebus Polonicis a Ioanne F. Commendone, suo in nuntiatura Polona praedecessore, edoceri debuit. Vide litteras card. Caroli Borromei, 25 VIII 1565 (Ehrenberg IB, p. 19-20) et card. Marci Altemps 3 XI 1565 datas (ibidem, p. 20).

¹⁴ Vide N. 2, 3.

¹⁵ Vide N. 2.

¹⁶ Vide epistolam Adami Konarski ad card. Stanislaum Hosium, Roma 31 XII 1565 datam (Szorc, p. 605-607).

¹⁷ Cfr. litteras Bonifatii Ruggieri ad card. Carolum Borromeum, 19 I 1566 datas (Mediolani, BA, ms. F 107 inf., f. 91r).

¹⁸ Vide N. 2.

¹⁹ Cfr. epistolam Ioannis Caligari ad Ioannem F. Commendone, 19 XII 1565 datam (AV, Lett. Principi 23 f. 138 r), et litteras Iulii Ruggieri ad Carolum Borromeum (N. 3).

²⁰ Cfr. litteras, a card. Zacharia Delfino ad imperatorem Maximilianum II, Roma 12 I 1566 scriptas (autogr. Wien, HHStA, Röm. Hofkorrespondenz 4, fasc. 5 f. 15r-19v) et Prosperi d'Arco (N. 12, notam 67).

²¹ In elaborationem instructionis plures cardinales operam impenderunt, quod varietas ipsa documenti testatur. Card. Ioanni F. Commendone debentur gratiae, quod eorum nomina nobis nota sunt. Fuerunt enim Alexander Farnese, Ioannes Morone, Carolus Borromeus et Ioannes Reomano. Vide Glemma INR, p. 267.

²² Vide N. 4, notam 20.

²³ In instructione ad usum Iulii Ruggieri composita multum loci dedicatur seligendis idoneis hominibus, qui nuntio in munere suo obeundo praesto esse eumque adiuvari debebant (cfr. N. 4). De co-

dem anni eum Patavii fuisse perspiciamus²⁴. Unde Romam se contulit, ut ibi expeditionem, quam vocant, adipisceretur, cuius partem efficiebant litterae credentiales et commendaticiae, quas 2 III 1566 a. consecutus est²⁵. Die autem 6 IV eiusdem anni iter in Poloniam interruptum resumpsit²⁶. Non sunt itaque voti compotes facti Hosius et Commendone cardinales, vehementer cupientes, ut nuntius quam citissime se in Poloniam conferret et comitiis Petricoviensibus, ad festa Paschatis indictis, interesse posset²⁷.

Iter nuntii nostri per Augustam ducebat²⁸, quo ineunte mense Maio pervenit et ubi dies aliquot constitit. Ibi etiam imperatorem Maximilianum II, Augustae tunc degentem, salutavit. Imprimis tamen, iuxta expressum instructionis praeceptum, cum cardinali Ioanne Francisco Commendone sermonem habuit, a quo accuratam rerum Polonicarum notitiam et litteras obtinuit, quibus eum regi, reginae ceterisque regni Poloniae proceribus commendabat²⁹.

Post paucos dies Augusta discessit et iter suum in Poloniam pergebat, ubi - praesertim in Varmia - impatienter expectabatur³⁰. Ipse tamen per Cracoviam³¹ Lublinum ad comitia se contulit, quibus rex Sigismundus coram aderat. Ad locum comitiorum advenit ante 16 VI³², nescimus tamen, quando, ubi et quomodo a rege exceptus sit, cum ad extremos usque mensis Iunii dies ab illo nondum sit auditus³³. Cuius rei causa in eo fortassis sita fuit, quod nuntius de argumentis in comitiis agitatis nonnihil aliter ac rex et regni proceres sentiebat.

---

natibus nuntii nostri futuram "familiam" suam componendi testatur epistula Melchioris Biglia, 16 III 1566 data (cfr. N. 8).

²⁴ Vide litteras Ioannis F. Commendone ad Ioannem Reomano, Augusta 14 III 1566 missas (Dengel NBD II/5, p. 95).

²⁵ Vide N. 5, 6, 7.

²⁶ Vide N. 12, notam 68 et N. 10, 11, 12.

²⁷ Vide epistolam Ioannis F. Commendone ad Ioannem Reomano, 14 III 1566 datam (Dengel NBD II/5, p. 95, 97).

²⁸ Huiusmodi itinerarium nuntio nostro in instructione praescribebatur. Mandabatur enim ei, ut cardinalem Commendone, legatum pontificium in comitiis Imperii tum Augustae degentem, conveniret et de rebus Polonicis viva voce ab illo edoceretur. Cfr. N. 4.

²⁹ Vide litteras Ioannis F. Commendone ad card. Michaellem Bonelli, Augusta 11 V 1566 datas (Dengel NBD II/5, p. 210).

³⁰ Instructio iniungebat nuntio, ut card. Stanislaum Hosium, episcopum Varmiensem, conveniret et sententiam eius exquireret. Suadebat etiam, ut - communicato prius de hac re consilio cum Ioanne F. Commendone - antequam ad regem se conferret, cardinali in Prussia obviam iret (cfr. N. 4). Propterea fortassis retardatus nuntius illuc adventus magnae multis sollicitudini erat, quod manifesto testantur litterae Valentini Kuczborski, 30 V, et Stanislai Hosii, 9 VI ad Martinum Cromerum datae (vide N. 14, notam 78).

³¹ Cum diebus 22 et 23 VI Cracoviae esset, Universitatem studiorum huius urbis visitavit. Vide N. 14, notam 78.

³² Vide N. 15.

³³ Vide epistolam Andreae Dudith ad reginam Catharinam, Lublino 29 VI datam (N. 15, notam 80).

Altera mensis Iunii parte in comitiis multum loci matrimonio regio dedicatum est. Preces enim senatorum et nobilium postulantium, ut rex cum uxore sua convivere vellet, omnino vanae et inutiles fuerunt, nam rex erga Catharinam inexorabilis manebat³⁴. Rigor autem hac in parte et severitas quaedam Sedis Apostolicae, quae ex instructione non obscure apparebat, efficiebant, ut nuntio difficillimum esset modum aliquem erga regem se gerendi aequum et idoneum invenire.

Alia res, quae omnium animos vehementer inflammabat, fuit decretum de arianis et anabaptistis ex Polonia pellendis. Ad quod acceptandum atque approbandum primas Uchański una cum Calvinianis regem impri- mis hortabatur³⁵. Ex altera vero parte decreto adversabantur qui, sententiam hac in parte cardinalis Hosii, a comitiis absentis, amplectentes, postulabant, ut omnes prorsus de religione dissentientes vel e Regno pellerentur vel tolerarentur, ita ut mutuis dissensionibus et discordiis vires eorum frangerentur ac debilitarentur³⁶. Eam hac de re opinionem et nuntius noster toto pectore amplexus est³⁷. Propter nimiam tamen inter senatores et nobiles opinionum discrepantiam die 5 VII huiusmodi decreti propositum omnino repudiatum est. At haec res primatis Uchański voluntatem a nuntio quodammodo abalienavit³⁸.

Praesentia in comitiis Lublinensibus nuntio nostro permisit totum commissorum sibi officiorum et munerum onus, quod in posterum subire cogeretur, mente quasi cernere et acriter comprehendere. Difficultates vero, quae eum exspectabant, eo maiores esse videbantur, quod Ruggieri, homo hucusque fere ignotus et praeter protonotarii apostolici nullo superioris dignitatis gradu in ordine ecclesiastico insignitus³⁹, nullam quoque auctoritatem apud eos habebat, inter quos ei commorandum et agendum erat⁴⁰. Eo certe libentius per Lovicium in Varmiam se contulit, quo 20 IX a. 1566 tandem pervenit⁴¹.

Ibi statim convenit cardinalem Stanislaum Hosium, qui magna tunc in Ecclesia auctoritate pollebat et eximia doctrina praeditus erat⁴², cuius postea auxilio et opera toto temporis intervallo, quo munere suo in Polonia

³⁴ Vide Wierzbowski JU, p. 443-445 et Kaniewska, p. V-VI, 10-12, 50-53.

³⁵ Vide Wierzbowski JU, p. 445-446.

³⁶ Wierzbowski U III, p. 138-139.

³⁷ Vide R. 4.

³⁸ Cfr. Wierzbowski JU, p. 446, 669-670.

³⁹ Decreto enim Concilii Tridentini statuebatur, ut qui dignitate episcopali insigniti erant, curae animarum in dioecesibus suis re vera operam darent. Missio itaque in Poloniam non episcopi, sed simplicis protonotarii, sui generis experimentum considerari potest, quod tamen in explendo munere nuntii felicem exitum non habuit.

⁴⁰ Cfr. N. 22 et Wierzbowski JU, p. 669.

⁴¹ Vide N. 22.

⁴² Stanislaus Klodziński litteris Roma ad Hosium missis, nomine suo et aliorum cardinalem rogabat, ut Romam ad conclave, ad 21 XII indictum, veniret, et spem electionis ad Petri cathedram non abscondite ei faciebat (Szorc, p. 579-580)

fungebatur, abunde usus est⁴³. E manibus quoque eiusdem cardinalis ante diem 4 XI a. 1566, probabiliter Braunsbergae, sacros presbyteratus ordines accepit⁴⁴.

In Varmia Ruggieri aliquot menses commoratus est⁴⁵. Unde initio, una cum Hosio, Gedanum proficisci in animo habebat, postea tamen sententiam mutavit et incepto destitit, affectae valetudinis excusatione usus. Sed vera huius mutationis causa sumptuum magnitudo fuisse videtur⁴⁶. Ignoramus, utrum postea aliquando occasionem urbem illam videndi nactus sit.

Ex Varmia nuntius noster profectus est ad comitia Regni, quae inde a 7 usque ad 14 IV a. 1567 Petricoviae celebranda erant⁴⁷. In oppido isto diutius substitisse videtur, vel paulo post denuo illuc pervenisse⁴⁸, quod fortassis cum processu informativo Stanislai Karnkowski, ad episcopatum Vladislaviensem nominati, erat coniunctum⁴⁹. Deinde Cracoviam se contulit⁵⁰, ubi ad finem usque legationis suae in Polonia et reditum in Italiam commoratus est.

Omnes conatus Iulii Ruggieri in Polonia eo imprimis erant conversi, ut ad renascentiam, renovandam atque roborandam catholicam Ecclesiam aliquid conferret. Quod quidem per receptionem decretorum Concilii Tridentini in Polonia obtineri posse sperabatur. Sedes tamen Apostolica serio metuebat, ne opera primatis Iacobi Uchański, novitatum in rebus reli-

---

⁴³ Cuius rei testes sunt eorum epistulae, ad alios communiter datae (vide N. 34, 37, 40, 47, 48,), et litterae ad ambos communiter scriptae (vide N. 24, 25, 27-29, 31, 38, 41, 42, 44, 45, 49).

⁴⁴ Ruggieri nuntius in Polonia nominatus est, cum ne diaconatus quidem dignitate auctus erat. Quo non obstante 3 IV 1566 concessae ei sunt "facultates" cum potestate legati a latere (vide N. 10). Additicias "facultates" obtinuit 18 VI 1566 (vide N. 16). Propterea supplicem libellum summo pontifici porrexit, cuius tenor fuit "Iulius Rugerius, Protonotarius, Familiaris V. rae Sanctitatis, ad praesens apud Ser. mum Poloniae Regem, per eandem Sanctitatem V. ram destinatus, suus et Apostolicae Sedis Nuncius, [petit], quatenus sibi, qui altissimo Deo victimam in altari cupit immolare salutis, ac per suum ordinarium ordinari et a iure statuta tempora expectare commode nequit, ut a quocumque maluerit, gratiam et communionem eiusdem Sedis habente, Catholico Antistite aliquibus tribus dominicis seu aliis festivis diebus, ad omnes etiam sacros et presbyteratus ordines promoveri, Antistitique illos conferenti, oratori vero recipienti, libere et licite licentiam et facultatem concedere et indulgere dignemini" (AV, Arm. 42, ms. 26 f. 184r). Cui petitioni summus pontifex 20 VII 1566 clementer annuit (vide N. 18). Exactus dies, quo presbyteratus ordines acceperit, nobis ignotus est. Nihilominus 29 VIII Ruggieri adhuc Lublini morabatur (vide N. 20), dum 20 IX iam Braunsbergae eum fuisse videmus (vide N. 22). Die autem 4 XI card. Gulielmum Sirleto de ordinatione sua sacerdotali per litteras certiore reddebat (vide N. 23).

⁴⁵ Exactus dies, quo nuntius Varmia discesserit, ignoratur. Certum tamen est eum iam 23 III 1567 a curia Hosii afuisse, quod demonstrant litterae cardinalis eodem die ad Martinum Cromerum datae (vide N. 53, notam 226).

⁴⁶ De qua re Valentinus Kuczborski 17 X 1566 ad Martinum Cromerum scribebat (vide N. 22, notam 98).

⁴⁷ Vide N. 50, 53, 55, 56.

⁴⁸ Quod testari possunt litterae nuntii ad card. Gulielmum Sirleto, Petricovia 23 VII 1567 datae (vide N. 72).

⁴⁹ Vide A. 14.

⁵⁰ Ut conicere possumus ex epistulis, 31 VII et 18 IX Cracovia ad regem Sigismundum Augustum missis (vide N. 74, 83).

gionis suspecti⁵¹, synodus provincialis degeneraret et in concilium nationale mutaretur. Propterea, licet eius praeparatio iam satis processerit, synodus provincialis Ecclesiae Polonae indicta non est⁵².

Ruggieri eodem tempore munere suo in Polonia fungebatur, quo primae scholae Iesuitarum ibi condebantur⁵³ primaque erigebantur clericorum seminaria⁵⁴, quorum ipse fautor erat acerrimus. Cordi ei quoque erat cura tutelaque Polonorum, qui Romae studiis litterarum operam dabant⁵⁵, Catechismi Tridentini in Ecclesia Polona divulgatio⁵⁶, renovatio monasteriorum et vitae religiosae emendatio⁵⁷. Sperabat enim fore, ut sic firmata et roborata Ecclesia contra "novae religionis" vim et impetum eo efficacius resistere possit.

Ruggieri simul contra novatorum seu reformatorum, ut aiunt, nova incrementa acriter pugnabat, eo quod regem modis omnibus adigere nitebatur, ut omnem in rebus religionis inertiam atque ignaviam deponeret et Ecclesiam in debellandis novitatibus diligenter iuaret. Hac in parte nuntio nostro, in ipso legationis suae exordio in laude certe ponendum est, quod in comitiis a. 1566 celebratis studio eius et opera refutatum ac repudiatum est decreti illius propositum, quo antitrinitarii et ariani exsilio multandi erant, ceteri vero in sacris dissentientes tolerari debebant⁵⁸.

Nuntius quoque, una cum cardinali Stanislao Hosio, regem non raro interpellabat pro catholicis christifidelibus, quibus ab heterodoxis periculum instabat, et patrocinium regum ac tutelam eis impetrabat⁵⁹.

Magnum sane fastidium ac molestiam afferebat nuntio familiaritas quaedam regis cum oratore imperatoris in Polonia Andrea Dudith, episcopo Quinque Ecclesiarum, qui ducta uxore ab Ecclesia catholica defecit. Sedes vero Apostolica, quia timebat, ne huiusmodi arcta cum apostata consuetudo regi pernicioosa esset, vehementer flagitabat, ut iste poena debita afficeretur et ab aula regia prorsus amoveretur⁶⁰. Quo autem in posterum Ecclesia Polona firmis unitatis vinculis cum Sede Apostolica iuncta maneret, nuntius se opponere debebat, ne post mortem Sigismundi Augusti Ioannes Sigismundus Zápolya regno in Polonia succederet⁶¹.

Quae omnia in id intenta fuerunt, ut quae ab Ecclesia amissa erant recuperarentur et incolae, praesertim oppidorum et civitatum, ad catholicam religionem rursus amplectendam adduci et adigi possent. Exemplum hac

⁵¹ Cfr. N. 4, 57, 89, A. 16.

⁵² Cfr. N. 21, 24, 25, 27, 29-31, 33, 38, 40, 41, 44, 50, A. 1, 2, 6, 15, 16.

⁵³ Cfr. N. 22, 33, A. 4.

⁵⁴ Cfr. N. 52, 57.

⁵⁵ Cfr. N. 57, 71.

⁵⁶ Cfr. N. 1, 57, 66, 73.

⁵⁷ Cfr. N. 90, 91.

⁵⁸ Vide supra et N. 14, 15, 20, R. 1, cap. X, XVII; 4.

⁵⁹ Cfr. N. 34, 37.

⁶⁰ Cfr. N. 65, 68, 75, 79, 84, 87, 91, 94, A. 12, 18, 20.

⁶¹ Vide N. 85, 91, 94.

in parte rei feliciter gestae in civitate Dantiscana imprimis cernere possumus. Ubi cum multi conatus frustra facti essent ad Iesuitarum operam et auxilium in civitate ad fidem catholicam iterum convertenda sibi conciliandum, neque speratum a nuntio felicem habuissent exitum⁶², Ruggieri ad Ordinem Praedicatorum se convertit eorumque auxilium impetravit. Qui cum monasterium suum et ecclesiam in civitate illa sitam recuperavissent⁶³, religionis catholicae in tota provincia restauratores effecti sunt multosque ad Ecclesiam iterum converterunt.

Omnia haec non potuerunt certo in obeundo nuntii apostolici munere Iulii Ruggieri commisso notam aliquam non imprimere, immo molem negotiorum, quae ei propterea expedienda atque conficienda erant, non parum adauxerunt. Itaque praeter facultatem dispensandi a Sede Apostolica sibi concessam, collationem varii generis licentiarum atque dignitatum⁶⁴, dirimere etiam varios cogebatur casus dubios et controversos, praesertim vero componere debuit controversiam, quae primati Iacobo Uchański cum Nicolao Wolski, episcopo Vladislaviensi, intercedebat⁶⁵. Nuntius praeterea omnibus modis et rationibus, ad quas ei patebat aditus, Sedis Apostolicae iura, libertates, privilegia, quibus more solito in Polonia fruebatur, defendere ac tutari debebat. Imprimis, ad nominationes episcoporum quod attinet, praecipue ei curandum atque vigilandum erat, ut homines digni, Sedi Apostolicae sincere dediti et veneno "novitatum" non infecti, eligerentur⁶⁶. Sedulo etiam curare tenebatur, ut iure statuta denarii S. Petri⁶⁷ et annatarum⁶⁸ solutio statis temporibus fieret, bona autem et res Ecclesiae propriae diligenter defenderentur protegerenturque⁶⁹.

Legatio Iulii Ruggieri in Polonia non satis tamen ex sententia processit, neque a Sede Apostolica speratum habuit effectum. Cuius rei testes esse

⁶² Vide N. 52, A. 4, 15.

⁶³ Cfr. N. 65, 68, 71, 74, 90, R. 1, cap. X; 3.

⁶⁴ Quae ad ordines sacros accipiendos (cfr. N. 19), ad contrahenda matrimonia (cfr. N. 58, 59, 73), ad canonicatus conferendos (vide N. 16, 86, 95), ad concedendam absolutionem ab haeresibus (cfr. N. 61, 65, 68, 73, R.3) spectabant.

⁶⁵ Vide N. 13, 17, 24-29, 31, 38-42, 44-48, 57, A. 3, 5, 9. Praeterea nuntius interesse debebat in dirimendis controversiis de coadiutoria Varmiensi (cfr. N. 33, 39, 57, A. 9) et canonicatibus vacantibus intercedentibus (cfr. N. 62), necnon in componendis contentionibus, quae inter episcopum Cracoviensem et patres mendicantes intercedebant (cfr. N. 35, 36, 60, 62, 64, 67, 68), et quae nepoti episcopi Posnaniensis cum archidiacono Posnaniensi de canonicatu Cracoviensi erant (cfr. N. 39, 43, 59, 62, 66).

⁶⁶ Summis pontificibus magnae sollicitudinis erat negotium cum provisione episcopatus Kioviensis coniunctum. Nominatus enim a Sigismundo Augusto Nicolaus Pac sacris ordinibus carebat, inter apertos hostes Ecclesiae numerabatur, nihilominus proventus ex episcopatu percipiebat. Ruggieri tamen, licet maxime conatus sit, negotium hoc ex sententia conficere non potuit (cfr. N. 4, 39, 65, A. 20). De timoribus cum Stanislai Karnkowski ad episcopatum Vladislaviensem promotione initio conceptis et de favore ei postea a nuntio tributo vide N. 53, 56, 57, 61, 63-67, 71, 72, 77, 80, 91, A. 10, 14.

⁶⁷ Cfr. N. 65, 84, R. 1 cap. XII.

⁶⁸ Cfr. N. 66, 67, 83, R. 1 cap. XVII, A. 16.

⁶⁹ Cfr. N. 57, 70.

possunt instructiones successori eius in nuntiatura Polona, Vincentio Dal Portico, datae, quae omnia fere capita instructionis, ad usum Iulii Ruggieri apparatus, in se continent⁷⁰. Ipse vero, quamquam non omnia ei in explendo munere infeliciter ceciderunt, sententiam de provincia sibi a Sede Apostolica concredita non mutavit. Non potuit enim neque voluit se nuntium esse in Polonia, regione ab Italia tam remota, ullo modo agnoscere. Neque unquam cogitavit, praedecessoribus suis hac in parte non dissimilis, se diutius ibi moraturum fuisse. Quamobrem iam paucis mensibus elapsis, postquam Italia discesserat, ad cardinalem Gulielmum Sirleto scribebat petens, ut se ex Polonia revocari curaret⁷¹. Quod desiderium discedendi et in Italiam redeundi processu temporis etiam augebatur⁷². Quamobrem 15 XI 1567 in eius locum successor nominatus est Vincentius Dal Portico⁷³. De qua nominatione Stanislaus Hosius mensibus Ianuario et Februario a. 1568 Martinum Cromerum per litteras faciebat certior⁷⁴.

Itaque postquam solutae sunt nives, paulo post 15 III 1568 nuntius noster Cracovia discessit et iter in Italiam ingressus est⁷⁵. Post multas vero angustias et incommoda (latrocinium etiam in itinere passus est) tandem medio mense Iunio eiusdem anni Romam pervenit⁷⁶. In litteris ad Carolum Borromeum, 24 VII datis, scripsit se vehementer cupere in abbatiam suam, in montibus prope Urbinum sitam, demigrare et iam veniam ex Urbe discedendi exspectare⁷⁷. Eum Lamulis iam certo a 26 IX commoratum esse litterae eius ad cardinalem Gulielmum Sirleto inde scriptae manifesto testantur⁷⁸.

Legatione sua in Polonia expleta, Ruggieri amplam et accuratam relationem summo pontifici Pio V obtulit. Quae, instar relationum Venetarum scripta, diligentem Regni Poloniae descriptionem, auctoris non vulgaris perspicacitatis ingeniique acuminis testimonium, continet⁷⁹.

⁷⁰ Vide AV, Misc. Arm. II, ms. 82, f. 447r-478v, 488r-493r et Glemma ZWP, p. 273-288.

⁷¹ Epistula 4 XI 1566 Braunsberga data, vide N. 23.

⁷² Epistula ad Hieronymum Sirleto, 10 IV 1567 data, vide N. 55.

⁷³ Vide AV, Arm. 44, ms. 13 f. 75v-76r.

⁷⁴ Stanislaus Hosius ad Martinum Cromerum 9 I 1568 scribebat: "Cum Nuntio bene tibi convenire gaudeo. Sed eum revocari scribit Card. I.F. Commendonus" (autogr. Kraków, BJ, ms. 60 III p. 1015) et 22 II 1568: "De nuntii revocatione scripsit mihi Commendonus, quod ego consilium approbavi" (autogr. ibidem, ms. 60 I p. 103).

⁷⁵ Vide epistolam Hosii ad Cromerum 15 III 1568 datam (autogr. Kraków, BCz, ms. 1608 IV p. 379).

⁷⁶ Vide epistolam Pauli Zajączkowski ad Hosium 19 VI 1568 datam (autogr. Kraków, BCz, ms. 1608 IV p. 379).

⁷⁷ Vide autogr. Mediolani, BA, ms. F 113 inf., f. 296r.

⁷⁸ Vide N. 97.

⁷⁹ Vide R. 1.

In solitudine et recessu abbatiae Lamulensis Ruggieri sese totum studio theologiae dedere statuit⁸⁰. Sedi tamen Apostolicae toto pectore adductus, rerum usu ac peritia, in explendo munere suo in Polonia comparata, ei inservire non desiit. A. 1571 Pio V desideranti, ut Polonia societati armorum contra Turcas instituendae se adiungeret, scriptam orationem suam porrexit, in qua - rebus penitus perspectis - modos ac rationes monstravit, quibus Poloni ad commune bellum adversus christiani nominis hostes Turcas incitari et adduci possent⁸¹. Post mortem etiam Pii V Curia Romana Iulii Ruggieri rerum Polonicarum peritia atque experientia non semel usa est⁸².

Nuntius tamen noster de Ecclesia sui temporis optime meritus est duorum operum theologicorum editione, quorum alterum "Opuscula theologica", alterum "Opuscula tria" inscribitur. Quae instar theologiae positivae, quae tunc in morem venire coeperat, conscripta, Gregorio XIII pontifici maximo dedicata sunt⁸³ et non mediocrem auctoris eruditionem ac praestantissimum in scribendo ingenium, a viris doctis historiae theologiae studiosis (ex.gr. ab Antonio Possevino) non semel collaudatum, iterum testantur⁸⁴. Aliquot annis post eorum editionem exactis, die 20 VII a. 1587, Ruggieri diem suum obivit supremum. Sepulturae locus remanet ignotus⁸⁵.

2. De scriptis ad nuntiaturam Iulii Ruggieri pertinentibus

Primi conatus colligendorum et ordinandorum fontium, ad illustrandam legationem Iulii Ruggieri in Polonia expletam pertinentium, iam dudum capti sunt, et quidem ab huiusmodi investigationis praecursore, Iosepho Garampi, qui historiae nuntiaturae Polonae explorandae omnino operam dabat⁸⁶

⁸⁰ Cfr. epistulas ab eo ad card. Tolomaeum Gallium 26 VI (AV, Lett.Principi 37 f. 459r) et cardinalis responsum 11 VII 1573 (AV, Lett.Principi 38 f. 205r) datas et litteras ad card. Gulielmum Sirleto, 28 VII 1580 scriptas (autogr. BV, Vat.Lat. 6182 II f. 585r).

⁸¹ Vide R. 2.

⁸² Vide R. 3, 4. Cfr. etiam epistolam card. Gulielmi Sirleto ad card. Tolomaeum Gallium, 22 IX 1583 datam (BV, Vat.Lat. 6946 f. 378r-v).

⁸³ *Opuscula theologica... Quorum inscriptiones et argumenta posterior pagina indicabit*, Venetiis apud Franciscum Zilletum, 1581; *Opuscula tria: De Scripturae Sacrae obscuritate atque eiusdem interpretatione, De universo Dei Verbo, De Verbo Dei tradito*, Romae, ex typ. Vincentii Accolti, 1583. Exemplaria horum operum Ruggieri card. Carolo Borromeo misit, quod litterae eiusdem Ruggieri ad Borromeum, 12 VIII 1581 Venetiis datae (autogr. Milano, BA, ms. F 53 inf., f. 402r), et gratiarum actiones cardinalis a. 1581 (min. sine mense et die, Milano, BA, ms. P 21 inf., f. 667r) et 1583 (sine mense et die, Milano, BA, P 23 inf., f. 205v) scriptae, testantur.

⁸⁴ Bonamicus, p. 90, 249. Cfr. Antonii Possevini, *Apparatus sacer ad scriptores Veteris et Novi Testamenti*, Venetiis, 1606 p. 989-990.

⁸⁵ Vide Mercati, p. 13.

⁸⁶ Vide eius *Synopsim*, f. 68r-68ar.

Onus tamen atque munus elaborandae et apparandae editionis actorum et commercii epistularum huius nuntii, mandatu Academiae Scientiarum Cracoviensis, sacerdos Thaddaeus Glemma suscepit, qui propterea inde a mense Ianuario usque ad Aprilem a. 1934 in Tabulario et Bibliotheca Vaticanis scripta et documenta ad nuntiaturas Iulii Ruggieri et Vincentii Dal Portico praecipue spectantia colligebat. Anno autem 1937, cum iterum Romam venisset, a Februario usque ad Iunium in iisdem Tabulario et Bibliotheca Vaticanis et in Archivo Romano Societatis Iesu, deinde etiam Florentiae in tabulario familiae Graziani et Vindobonae in Tabulario Status Austriaco, res hucusque collectas integrandas et explendas curabat. Primo autem vere a. 1939 denuo Romam profectus est, ut factis necessariis supplementis et additionibus parandae editioni extremam manum tandem imponeret⁸⁷.

Interea Glemma, ut documenta iam alias collecta locupletaret et compleret, rerum in tabulariis quoque et bibliothecis Polonis servatarum, scil. in Archivo Capituli Cathedralis Cracoviensis in colle Wawel, in Bibliotheca Czartorysciana et Universitatis Jagellonicae Cracoviae et in Archivo Dioecesano Varmiensi Frauenburgi, explorationem non neglegebat. Qua diligenter peracta, Glemma sibi omnino persuasum habuit se iam omnia acta et scripta, ad nuntiaturam Iulii Ruggieri pertinentia, quae ad dies nostros asservata essent et ad quae sibi pateret aditus, perlustrasse, investigasse et collegisse⁸⁸.

Finito autem altero omnium gentium bello, rebus omnibus in Polonia vehementer perturbatis, cum praesertim novorum rei publicae moderatorum animus ab exploranda historia relationum inter Ecclesiam et rem publicam intercedentium omnino fuerit alienus, nullo pacto fieri potuit, ut Glemma, post annum 1945, ad investigandas et inquirendas nuntiaturas aliquando reverteretur. Quamobrem a. 1953 omnia scripta et documenta ab eo collecta primum Instituto Servandis Documentis praeposito penes Academiam Scientiarum Polonam Cracoviae tradita sunt, postea vero - cum Thecis Romanis, quas vocant, coniuncta - in Bibliothecam eiusdem Academiae Scientiarum translata, ibidem ad nostros usque dies custodiuntur⁸⁹.

Scripta ad nuntiaturam Iulii Ruggieri attinentia in duabus thecis collocata sunt:

- quarum prima, sig. BPAN 8503, pp. 385, "Glemma I" signata, continet apographa ab ipso Glemma confecta (rarius alia manu scripta) et apographa prelo dactylographico exarata epistularum a nuntio nostro ad alios et ab aliis ad nuntium vel de nuntio scriptarum, necnon apographa relationis finalis et scriptae orationis ("Discorso") Pio V oblatae. Omnia docu-

⁸⁷ Wojtyska ANPI, p. 152.

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ Ibidem, p. 153.

menta, servato temporis ordine disposita, correctionum vestigia exhibent. Inscriptiones et apparatus criticus, quem vocant, machinula scriptoria exarata sunt;

- altera, sig. BPAN 8504, pp. 329, "Glemma II" signata, continet apographa et res varias in solutis chartulis et schedulis annotatas, vel in paginulis ope lucis impressis, vulgo "photocopiis" appellatis, exaratas. Hae annotationes et apographa manu Thaddaei Glemma (rarius machinula scriptoria) confecta, multas exhibent emendationes et lituras, continent etiam solutos commentarios ad vitam et nuntiaturam Iulii Ruggieri pertinentes. Magnam partem huius thecae efficiunt apographa seu descriptiones epistularum a nuntio ad alias personas vel ab aliis ad nuntium datarum; sunt etiam descriptae epistulae aliarum personarum, nuntii personam quodammodo attingentes, et comparationes variorum exemplarium eius relationis finalis. Omnia huiusmodi scripta ad accuratam et diligentem elaborationem documentorum in prima theca collocatorum utilia fuisse videntur.

Documenta a Glemma collecta adeo completa visa sunt, ut Institutum Historicum Polonicum Romae, cum a. 1986 acta nuntiaturae Poloniae edendi consilium iniisset, opus ab illo inceptum ad finem perducere constituerit. Quae cum ita se res habuerit, munus, quod mihi commissum est, in hoc praecipue constitit, ut scripta a Glemma collecta et in apographis relictis cum originalibus conferrem et investigationem eius, tam in Vaticano quam aliis in locis, quae ipse nunquam adiit (ut sunt Bibliotheca Ambrosiana Mediolanensis et Bibliotheca Academiae Scientiarum Poloniae Kornicensis), in quantum fieri posset, supplerem et perficerem.

Peracta igitur huiusmodi inquisitione atque investigatione additicia, res aliquot novas reperire potui, ad primam praesertim nuntiaturae Iulii Ruggieri partem spectantes, ad quam Glemma nulla collegit litterarum monumenta. Restabat, ut apparatus, quem vocant, criticus concordaretur cum normis in instructione ad editionem Actorum Nuntiaturae Poloniae statutis, a quibus textus a Glemma curati non parum dissentiebant. Quamobrem omnis generis commentarii et notae longiores abbreviandae erant, relictis tamen intactis pretiosioribus fragmentis documentorum textum principalem illustrantibus. Ex multis tertiorum epistulis, a Glemma cogitatae editioni suae inserendis, eae solum, quae de nuntio nostro directe tractant, in textu principali relictae sunt, ceteris in Appendicem translatis vel, si minoris momenti esse videbantur, aut in aliis editionibus aditu faciles erant, omnino remotis.

His omnibus patrat, exploratis etiam tabulariis et bibliothecis a Glemma non perquisitis, clare apparuit scripta ad nuntiaturam Iulii Ruggieri collecta magna ex parte imperfecta fuisse. Desiderabantur imprimis in eis omnino epistulae nuntii ad cardinalem Michaellem Bonelli, secretarius Pii V tunc temporis praefectum, datae. Tabularium enim huius car-

dinalis prorsus deperit. Neque servata sunt eius acta in vetusto familiae Bonelli tabulario in villa "Le Selve" dicta, non procul a Signo in Etruria sita⁹⁰. Similiter quoque, licet accuratae investigationes peractae sint, i.a. in archivo dioecetano Sancti Angeli in Vado, nullae repertae sunt epistulae vel alia scripta, ad nuntium Ruggieri eo tempore missa, quo munere suo in Polonia fungebatur. De quorum amissione iam Ludovicus Boratyński que-rebatur, qui - opinionem Philippi Bonamico (qui saec. XVIII vixit) hac in parte secutus - asseverabat huiusmodi scripta in bibliotheca cardinalis Marii Marefuschii deposita esse⁹¹.

Neque servatum est, paucis epistulis exceptis, litterarum commercium, quod nuntio nostro cum rege, proceribus et episcopis Polonis interce-debat.

Sic stantibus rebus, huius editionis fundamentum sunt minutae epistularum cardinalis Bonelli ad Iulium Ruggieri datarum, quae in Tabulario Vaticano, in sectione Nunziatura di Polonia 1, servantur (volumen membrana ligatum, in dorso inscriptione instructum: "3. Polonia, dal 1567 al 72 Mr Portico Nuntio al Card. Rustico", in quo in foliis 2r-70v inveniuntur concepta supradictarum epistularum, a 4 I ad 27 XII 1567 a. datarum; reliquam voluminis partem occupat litterarum commercium Vincentii Dal Portico). Ut ergo videre possumus, ne hoc quidem unicum documentorum corpus, ad legationem Iulii Ruggieri spectantium, completum et perfectum dici potest. Desunt enim in eo epistulae ad totum primum annum nuntiatu-
rae eius pertinentes.

Ad nostros usque dies feliciter servata est, in conceptis et apographis, utraque instructio ad usum nuntii nostri praeparata. Quarum altera, haud dubie manu cardinalis Morone exarata, in Tabulario Vaticano, Arm.64, ms. 29, f. 46r-v, custoditur. Altera, postquam nominatio nuntii a Pio V confirmata erat, conscripta, invenitur in collectione minutarum et exemplarium variarum instructionum, quae praesertim sub pontificatu Pii V scriptae sunt Ruggerio datae. Haec collectio servatur in Tabulario Vaticano, Misc.Arm. 2, ms. 82 (instructiones, inter quas inveniuntur etiam duae magni momenti instructiones supplementares, Iulio Ruggieri datae in materia synodi provincialis et de modo agendi cum Andrea Dudith apostata in f. 195r-208v, 211r-219r, 267r-270v et 474r-482r legi possunt).

Asservate sunt etiam integrae minutae vel registra facultatum, brevium, quibus nuntius variis personis commendabatur, et brevium ad varia negotia, quae ei expedienda erant, pertinentium. Quae omnia in collectionibus similium documentorum in Arm. 42, ms. 25 (f. 336r-342r, 576r-v) et ms. 26 (f. 185r) et in Arm.44, ms. 7 (f. 83r, 93r) et ms. 12 (f. 87r-v) inveniuntur.

⁹⁰ Vide Pastor GP VIII, p. 57.

⁹¹ Vide Boratyński, p. XI; cfr. Bonamicus, p. 350.

Singulae tantum epistolae Iulii Ruggieri reperiri possunt in collectionibus litterarum commercii illorum cardinalium, qui nuntiaturae eius patrocinati sunt: Caroli Borromei in Bibliotheca Ambrosiana Mediolani (BA, ms. F. 106 inf. f. 498r-v, 514r-v), Ioannis Morone in Tabulario Vaticano (Concilio di Trento 33 f. 138 f. 138r-v) et Gulielmi Sirleto in Bibliotheca Vaticana (Vat.Lat. 6182, pars I f. 151r, 301r-v, et 6189, pars II f. 377r, 403r).

Singula registra epistularum Francisci Borgia ad Ruggieri datarum servantur in Archivo Romano Societatis Iesu (ARSI, Germania 107 f. 5r-v) et nuntii Vindobonensis Melchioris Biglia in Bibliotheca Ambrosiana (Collezione Trotti 22 f. 23r).

Accurata tamen inquisitio, quam in Tabulario Vindobonensi (Haus-, Hof- und Staatsarchiv) fecimus, speratos non attulit fructus, praeter paucas epistulas, quibus Ruggieri Maximiliano II imperatori commendabatur (Röm.Hofkorrespondenz 4, fasc. 5 f. 74; Röm.Correspondenz 30, f. 181r).

Paulo meliorem exitum habuit ante alterum omnium gentium bellum a Glemma peracta exploratio in Archivo Dioecetano Frauenburgensi, quam supplere conatus sum, postquam hoc tabularium iam Olstinium translatum erat (nunc Archivum Dioeceseos Varmiensis Olstinii nuncupatum), ubi una cum litterarum commercio cardinalis Stanislai Hosii servantur aliquot epistolae, in quibus nuntii nostri mentio aliqua facta est, vel quae ad eum ab Hosio una cum aliis scriptae sunt. Quae sunt epistolae primatis Iacobi Uchański (D 26 f. 23r), episcopi Nicolai Wolski (D 13 f. 18r-20v, 95r-96r; D 33 f. 80r-v), episcopi Andreae Noskowski (D 70 f. 349r-349v). Exstat praeterea unicum ad nostros usque dies servatum documentum, sigillo Iulii Ruggieri signatum (D 64 f. 24r-25r).

Plures eiusmodi epistolae primatis Uchański, Hosio et nuntio iunctim inscriptae, servatae sunt in aliis collectionibus commercii litterarum Hosii, in Bibliotheca Czartorysciana Cracoviensi custoditis (ms. 1607-1609).

Pretiosam sane collectionem responsorum (in minutis) ad epistulas Hosio et nuntio iunctim inscriptas, praesertim vero epistularum Hosii ad nuntium datarum, efficit ms. 160 Bibliothecae Jagellonicae Cracoviensis, scil. eius fasciculi 14, 15, 17, 18. Quae omnes epistolae non obscure indicant inceptorem seu auctorem litterarum, a cardinali et nuntio nostro iunctim datarum, cardinalem Stanislaum Hosium fuisse.

In Archivo Capituli Cathedralis Cracoviensis servantur magni momenti exempla documentorum, tempora legationis Iulii Ruggieri comprehendentium, quae cum executione concessarum ei facultatum nuntii coniuncta sunt et ad licentiam ab eo Erasmo Mielniński datam accipiendi ordines sacros et ad processum informativum Stanislai Karnkowski, ad episcopatum Vladislaviensem promoti, spectant (Libri Archivi, ms. 6 p. 6-10, 116-117).

In Bibliotheca Academiae Scientiarum Polonae Kornicensi, in ms. 252, reperiri potuerunt duae, Thaddaeo Glemma prorsus ignotae, epistulae nuntii ad regem Sigismundum Augustum a. 1567 datae (f. 126r, 127r).

Commercium epistularum Iulii Ruggieri in minima tantum parte iam publicatum est. Itaque Iacobus Laderchi a. 1728 et Augustinus Theiner a. 1861 publici iuris fecerunt unum idemque breve pontificium ad nuntium nostrum datum; a. 1842 Sebastianus Ciampi in lucem prodidit fragmentum instructionis ad secundam legationem pertinentis; a. 1858 Vladislaus Kulczycki divulgavit aliud fragmentum eiusdem instructionis; a. 1864 Erasmus Rykaczewski edidit duas epistulas Iulii Ruggieri ad cardinalem Gulielmum Sirleto scriptas. Maximum tamen numerum epistularum, ad nuntiaturam Iulii Ruggieri pertinentium, a. 1890-1892 publicavit Theodorus Wierzbowski, qui in suis "Uchanscianis" collocavit omnes, quae servatae sunt, epistulas Iacobi Uchański ad Hosium et nuntium nostrum iunctim datas et epistulas ipsorum communes ad primatem scriptas, etiam binas litteras cardinalis Michaelis Bonelli ad nuntium et unas Iacobi Uchański ad Hosium missas. Ignatius Philippus Dengel, cum a. 1926 commercium litterarum Melchioris Biglia publicasset, divulgavit etiam fragmentum litterarum illius nuntii ad Iulium Ruggieri datarum. Glemma autem, occasione parandae editionis suae, in commentario "De recuperato monasterio Dominicanorum Gedanensium" in appendice edidit tres epistulas ad negotium istud spectantes. Unica, quae reperta est, instructio, ad primam legationem Iulii Ruggieri pertinens, a. 1984 a Carolina Lancorońska publici iuris facta est⁹².

Aliam prorsus fortunam habuit relatio finalis, a nuntio nostro post suum a. 1568 Romam reditum conscripta. Quae ex omnibus relationibus nuntiorum de Polonia compositis haud dubie est una ex primis et anti-quissimis, amplissimis simul et optime notis. Tam enim accurate et diligenter, tam perspicaciter et tanto iudicii acumine scripta est, ut facile ex ea conspiciere possimus eximiam et excellentem apud nuntium nostrum rerum Polonicarum notitiam et experientiam, quae diligenti et attenta lectione *Annalium* Dlugossii et *Chronicae* Cromeri abunde aucta et locupletata esse videtur. Ad talem scientiam a nuntio nostro sibi comparandam non parum fortassis contulit etiam vis illa attrahendi, quam saeculo XVI res Polonae in homines Occidentalis et Meridionalis Europae mirum in modum exercebant. Ea certe de causa iam exeunte saeculo XVI et subsequentibus tot facta sunt huius relationis apographa, textus tamen originalis ab ipso Ruggieri confectus nullo pacto reperiri potuit.

Thaddaeus Glemma omnium vetustissimum, perfectissimum et originali proximum esse agnovit exemplar, quod olim in Bibliotheca Ducali

⁹² Vide "Opera in quibus scripta ad nuntiaturam Iulii Ruggieri spectantia publicata sunt" (p. XXVIII).

Urbinatensi servabatur, nunc autem in Bibliotheca Apostolica Vaticana (codex Urbinatensis Latinus 823, pars 2 f. 247r-356v) custoditur, una cum variis relationibus contemporaneis eadem manu exaratis ibi collocatum. Quod forte eo explicari potest, quod Ruggieri postremis vitae suae annis in abbazia sua Lamulensi prope Urbinum degit.

Quo exemplari non peius esse videtur apographum posterius, in Tabulario Vaticano, Misc.Arm. 2, ms. 115 f. 21r-104v, asservatum, res aliquas continens, quae in codice Urbinatensi desiderantur, in quo tamen aliae continentur, quae in Misc.Arm. desunt.

Utrumque hoc exemplar ex anterioribus, secum invicem non coniunctis, apographis vel originalibus, fortassis ab auctore ipso emendatis, confectum est et fuit fundamentum descriptionum posteriorum, de quibus iam dictum est supra. Apographum relationis finalis Iulii Ruggieri, a Thaddaeo Glemma ex codice Urb.Lat. 823 et Misc.Arm. 2, ms. 94 manu propria exscriptum, a me iterum cum his codicibus collatum est et, cum codice Misc.Arm. II 115 et aliis exemplaribus a me repertis comparatum, nonnihil suppletum et locupletatum est.

Relatio finalis nuntii nostri maiorem curiositatem historicorum excitabat quam ipsum epistularum commercium. Eius apographum, exeunte saeculo XVIII a Ioanne Albertrandi confectum, in linguam Polonicam conversum iam a. 1822 a Iuliano Ursino Niemcewicz in fragmentis publici iuris factum est, anno autem 1864, item in versione Polona, ab Erasmo Rykaczewski ex toto est editum. Translatio haec, operi eius *Relacye nuncyuszów apostolskich* (Relationes nuntiorum apostolicorum) inserta, multis locis minus accurata, a variis postea editoribus Polonis saepe atque iterum in fragmentis publicabatur. Minus nota relationis Iulii Ruggieri in idioma Polonicum conversio, ex exemplaribus Florentiae in Bibliotheca Magliabecchiana repertis confecta, fuit translatio a Vladislao Kulczycki a. 1858 divulgata.

Partes apographi a Ioanne Albertrandi confecti, ad Russiam spectantes, a. 1841 publici iuris fecit Alexander Ivanovič Turgenev, quas recentioribus temporibus ex originalibus in Vaticano asservatis etiam Andreas Šeptyckij et Athanasius Welykyj publicaverunt. Fragmenta vero ad Valachiam pertinentia a. 1895 ex codice Parisiensi edidit Nicolaus Iorga; quae autem ad civitatem Gedanensem spectabant, a Thaddaeo Glemma in appendice ad memoratum eius commentarium de recuperatione monasterii Dominicanorum Gedanensium, publicata sunt⁹³.

Iulii Ruggieri opus procul dubio singulare et extra ordinem compositum est eius "Discorso... intorno alli aiuti di Polonia a favore della Ss.ma Lega", circa a. 1571 scriptum, cum Pius V de societate bellica adversus Turcas instituenda cogitaret. Haec oratio, quae disceptatio historica de

⁹³ Vide ibidem.

mutuis rationibus inter Poloniam ex una et Turcas ac Tartaros ex altera parte intercedentibus definiri potest, non est hucusque typis divulgata. Thaddaeus Glemma duo eius apographa feliciter reperire potuit, alterum in Bibliotheca Vaticana (in codice Urb.Lat. 855 f. 326r-348v), alterum in Archivo Vaticano (F. Borghese I 132-136 f. 180r-205v) asservatum, quae huius editionis fundamentum sunt.

Duae breviores relationes Iulii Ruggieri responsa esse videntur ad interrogationes de rebus Poloniae ad eum, nuntium olim in Polonia, a Curia Romana iam post mortem Pii V directae. Relatio de civitate Gedanensi a Glemma edita est⁹⁴.

Hoc volumen perficit et quasi coronat nuntiaturae Iulii Ruggieri investigationem, a Iosepho Garampi olim inchoatam, postea vero ab historicis, Academiae Scientiarum Cracoviensis sodalibus, continuatam. Imprimis tamen comprobatio esse vult operis et conatum beatae memoriae sacerdotis Thaddaei Glemma, cui laborum suorum fructum videre non erat concessum.

Stanislaus Bogaczewicz

Latine vertit Lucianus Olech

---

⁹⁴ Vide ibidem.